

3. Цивільне право і цивільний процес. Сімейне право

ФОРМИ ТА СПОСОБИ ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ (НЕМАЙНОВОЇ) ШКОДИ ЗА ПОРУШЕННЯ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

Кочина О.С.

к.ю.н., доцент кафедри цивільного, господарського права та процесу
ННІ права та соціальних технологій Чернігівського національного
технологічного університету
м. Чернігів, Україна

Подаючи позов про компенсацію моральної шкоди, суб'єкт авторського права та суміжних прав має визначитися, в якій формі таке відшкодування має бути здійснено. Ч. 3 ст. 23 Цивільного кодексу (далі - ЦК) України [1] передбачено, що моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном або в іншій спосіб. Отже, на законодавчому рівні встановлено невичерпний перелік форм компенсації моральної шкоди, віддаючи перевагу грошово-майновому виду.

Грошова форма є найбільш поширеним способом компенсації моральної шкоди. Адже, як зазначає С. І. Шимон, вона вважається найбільш зручною, оскільки гроші є загальним еквівалентом і здатні задовольнити будь-які людські потреби [2,

Наступним способом компенсації моральної шкоди є її відшкодування іншим майном. Як зазначає О. С. Онищенко, наразі ЦК не містить такого поняття як «інше майно», тому прийнято вважати, що відшкодування моральної шкоди іншим майном може бути здійснено шляхом надання інших речей: цінних паперів, автомобіля, телевізора, побутової техніки, меблів, художніх виробів, одягу, зібрання творів художньої літератури тощо [3, с. 18].

Інший спосіб відшкодування, вказує С. І. Шимон, може полягати у наданні благ не речового, а іншого майнового характеру: безкоштовних путівок до лікувально-оздоровчих закладів (санаторії, будинки відпочинку), у туристичну подорож; виконання послуг чи робіт (ремонт житлового приміщення, перевезення, опублікування твору, автором якого є потерпілий, перукарські, косметологічні, медичні послуги тощо). Вартість майнового блага, яке надається, в деяких випадках може не мати істотного значення. Наприклад, автор, про якого у засобі масової інформації поширено відомості, що не відповідають дійсності, просить опублікувати у цьому ж виданні низку його праць. Суд, задовольняючи вимогу потерпілого, може зобов'язати відповідача опублікувати твори, не визначаючи вартості цієї роботи [2, с. 54-55].

Проте на ряду з майновими формами компенсації моральної шкоди існують й інші, немайнові. Останнім часом питанню застосування в судовій практиці інших негрошових способів компенсації моральної шкоди все частіше приділяється увага в літературі. На думку Р. О. Стефанчука, одним із можливих подальших напрямків розвитку інституту компенсації моральної шкоди повинно стати його цілеспрямовання на реальне згладжування негативних наслідків від пережитих страждань шляхом надання особі певних компенсацій, непов'язаних із грошово-майновими задоволеннями, а навпаки, налаштування на такі нематеріальні способи, які б дали можливість відчувати задоволення від визнання судом факту порушення права, отримання добровільного та щирого вибачення з боку порушника, отримання інших нематеріальних задоволень, які б створили реальні умови для відсторонення її від тих переживань, що були спричинені протиправною поведінкою порушника, всебічного розвитку особистості потерпілого тощо [4, с. 73-74].

С. С. Карабанов, досліджуючи форми та способи компенсації моральної шкоди за порушення трудових прав, також наводить доводи проти виключно майнової оцінки ступеня психічних та фізичних страждань, оскільки такий підхід виключає можливість повного усвідомлення порушником своєї вини, призводить до

споживчого відношення до працівника і його немайнових прав, які завжди, так чи інакше, можна оцінити грошима. На його думку, подібна ситуація практично виключає почуття співпереживання заподіювача шкоди потерпілій стороні, не передбачає настання належної моральної відповідальності за шкоду, заподіяну особистості [**Ошибка! Источник ссылки не найден.**5, с. 98-99].

Неможливо не погодитися з вищезазначеними доводами. Моральна шкода за своєю суттю є відмінною від майнової шкоди, де розмір відшкодування можна чітко встановити. Компенсація моральної шкоди розглядалася не як еквівалент перенесених страждань, а як джерело позитивних емоцій, здатних повністю або частково погасити негативні наслідки, заподіяні людині в результаті порушення її прав та інтересів. Не дивлячись на те, що гроші здатні задовольняти більшість людських потреб, вважаємо, що не можна відкидати роль нематеріальних способів компенсації, які в деяких випадках будуть мати більшу силу, ніж гроші.

Міжнародним законодавством на ряду з грошовою компенсацією заподіяної моральної шкоди також визнані немайнові форми відшкодування. Так, ст. 37 Резолюції Генеральної Асамблеї ООН 56/589 «Про відповідальність держав за міжнародно-протиправні діяння» [6] від 12 грудня 2001 року передбачено, що держава, відповідальна за міжнародно-протиправне діяння, зобов'язана надати сатисфакцію за шкоду, заподіяну даним діянням, якщо вона не може бути відшкодована реституцією або компенсацією. Сатисфакція може полягати у визнанні порушення, вираженні жалю, офіційному вибаченні або виражатися в іншій належній формі. Сатисфакція не повинна бути непропорційна шкоді і не може приймати форми, які є принизливими для відповідальної держави.

Аналіз рішень Європейського суду з прав людини (справа «Балицький проти України» [7], справа «Гурепка проти України» [8] тощо) свідчить про те, що досить часто суд, визнаючи сам факт порушення прав і свобод людини, відмовляє у компенсації моральної шкоди, вважаючи, що сам факт визнання правопорушення є достатньою справедливою сатисфакцією.

У судовій практиці в сфері порушень авторських та суміжних справ відсутні рішення, в яких визнання факту порушення вважалося б справедливою сатисфакцією за заподіяну моральну шкоду. В деяких рішеннях зустрічаємо вживання поняття сатисфакція, але застосовується воно лише щодо грошової форми

Проте в інших категоріях справ вельми нечасто, але зустрічаються рішення, в яких факт визнання правопорушення визнається справедливою сатисфакцією, наприклад, щодо відшкодування моральної шкоди, завданою несвоєчасною або не в повному обсязі виплатою заробітної плати [10], завданою неправомірними діями прокуратури [11].

Таким чином, в Україні ще не було жодного прецеденту присудження компенсації моральної шкоди за порушення авторських та (або) суміжних в формі визнання порушення, вираження жалю, вибачення або в іншій нематеріальній формі. Вважаємо, що суди мають переглянути свою позицію щодо застосування нематеріальних форм компенсації моральної шкоди, адже вимога про відшкодування моральної шкоди супроводжує майже кожен позовну заяву, і чим присуджувати компенсацію в 1 гривню, начебто принижуючи цим позивача, набагато доцільніше, на нашу думку, вказати в рішенні, що сам факт визнання правопорушення є достатнім для залагоджування негативних наслідків від моральних страждань, або зобов'язати заподіювача шкоди вибачитися чи виразити жаль перед потерпілим за вчинене правопорушення.

З метою реалізації викладених висновків пропонуємо ч. 1 ст. 23 ЦК викласти в наступній редакції: «Моральна шкода відшкодовується грошми, іншим майном або в інший спосіб, в тому числі у формі визнання порушення, вибачення, вираження жалю або в іншій нематеріальній формі».

Література:

1. Цивільний кодекс України, прийнятий 16 січня 2003 року № 435-IV //

Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40-44. Ст. 35.

2. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України : у 2 т. - 4-те вид., перероб. і допов. / за ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), Н. С. Кузнецової, В. В. Луця. К. : Юрінком Інтер, 2011. Т. I. 808 с.

3. Онищенко О. С. Способи відшкодування моральної шкоди // Юридична наука. 2015. № 1. С. 15-20.

4. Стефанчук Р. О. Компенсація моральної шкоди як спосіб захисту особистих немайнових прав: проблеми та шляхи вирішення // Університетські наукові записки. 2007. № 1(21). С. 67-83.

5. Карабанов С. С. Пределы и способы возмещения морального вреда за нарушение трудовых прав сторон трудового договора // Вестник Челябинского государственного университета. 2010. № 27. С. 98-99.

6. Резолюція 56/589 Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 2001 року.

7. Рішення Європейського суду з прав людини по справі «Балицький проти України» (заява № 12793/03). Страсбург, 3 листопада 2011 року. URL:

8. Рішення Європейського суду з прав людини по справі Справа «Гурепка проти України (№ 2)» (заява N 38789/04). Страсбург, 8 квітня 2010 року. URL:

9. Рішення Городищенського районного суду Черкаської області по справі № 691/1658/13-ц від 07 травня 2014 року. URL:

10. Ухвала Апеляційного суду Волинської області по справі № 169/23/13-ц від 05 квітня 2013 року. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/30512746>.

11. Рішення Центрального районного суду м. Сімферополя АР Крим по справі № 124/8545/13-ц від 3 грудня 2013 року. URL: